

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Стойна Вълчева Пороманска

на дисертационния труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 2. Хуманитарни науки
професионално направление 2.1. Филология
докторска програма Общо и сравнително езикознание

Автор: Марияна Асенова Карталова

Тема: „Фразеологични единици със зоо- и фитокомпонент в българския и гръцкия език”

Научен ръководител: доц. д-р Станка Желязкова Козарова

Със заповед Р33-2050 от 17.05.2016г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационния труд на тема „Фразеологични единици със зоо- и фитокомпонент в българския и гръцкия език” за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Общо и сравнително езикознание. Автор на дисертационния труд е Марияна Асенова Карталова, докторант към катедра „Общо езикознание и история на българския език” с научен ръководител доц. д-р Станка Желязкова Козарова (ПУ).

Представеният от Марияна Асенова Карталова **комплект материали** на хартиен и електронен носител е в съответствие с чл. 36(1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните материали:

1. молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
2. автобиография по европейски формат;
3. диплома за образователно-квалификационна степен „магистър” с приложение-оригинал или нотариално заверено копие от нея;
4. протокол от КС за готовността на кандидата за предварително обсъждане;
5. заповед на Ректора за разширяване на състава на КС;
6. протокол от предварителното обсъждане в катедрата;
7. автореферат;
8. декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
9. справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;
10. списък на публикациите;
11. дисертационен труд;
12. копия на публикациите по темата на дисертационния труд;

13. заповед за зачисляване в докторантура;
 14. заповед за отчисляване от докторантура;
- и други документи, съобразно специфичните изисквания на ФС.

Марияна Асенова Карталова е завършила успешно специалност Български език и новогръцки език на ПУ „Паисий Хилендарски” през 2011 г. и магистърската програма Актуална българистика на ПУ през 2012 г. Тези две направления във висшето образование ѝ дават солидна основа за съпоставителни изследвания с акцент върху съвременния гръцки език, което ни дава основание да погледнем със сериозен респект към представения дисертационен труд. След завършване на бакалавърския курс на висшето си образование по време на своята докторантура Марияна Карталова преподава практически новогръцки език в двете специалности с новогръцки език. Преподавателският стаж, по всяка вероятност, насочва Карталова към проблемните теми на новогръцкия език, каквато е и темата на представения труд, свързана с необятната сфера на гръцката фразеология, простираща се във времето и пространството, обитавано от древността до наши дни с хилядолетна езикова традиция.

Предложеният текст на дисертационния труд засяга една тема, на пръв поглед толкова лесна и близка на носителите на всеки език и толкова трудна за тълкуване дори от самите говорещи родните си езици. Фразеологията може да се разглежда, естествено, от езикознанието и по-конкретно от лексикологията, социолингвистиката, психолингвистиката, етнолингвистиката, текстовата лингвистика, прагматиката. Зоо- и фито-компонентите присъстват в обкръжението и в бита на човека през целия период на неговото съществуване, те са в мисленето на членовете на дадена езикова общност и, разбира се, в езика им, било като ономастика, било като компоненти на словосъчетания-свободни и устойчиви. Именно поради това считам, че темата е актуална особено що се отнася до езиците на два съседни народа, имайки предвид богатата фразеология на езици с вековен континуитет - в нашия случай на гръцкия и българския език, с ударение върху гръцкия език, в който историчността е тясно свързана с фразеологията и осезаема дори на неговия съвременен етап-новогръцкото койне. Често съвременният грък, за да не затруднява събеседника си, ако не е сигурен в неговото образователно и духовно равнище изричайки израз на старогръцки или израз от библейската фразеология, добавя превода с изразите „Както казваха/са казвали нашите деди” (*Ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι*) или „Както е казано в светото писание” (*Ὅπως γράφει στὴν Καινὴ διαθήκη /Ὅπως λέγεται στὸ Εὐαγγέλιο*). Обръщам внимание на континуитета, който в гръцкото фразеологично богатство е оставил значими следи. Именно затова бих препоръчала по-голяма прецизност при назоваването на теми, свързани със съвременния гръцки език, тъй като изразът „гръцкия език” е предназначен или за неспециалисти или в научната област е свързан именно с хилядолетния континуитет на езика. И в разглеждания текст още на стр. 8 се появяват изразите „новогръцките фразеологични единици”. Разбира се, в еволюционното развитие на езика не могат да се поставят категорични граници нито в количествено

отношение във връзка с хронологията, нито в качествено отношение. И в представения ни труд срещаме остатъци от стари падежни форми, които не са изоставени напълно (ελί τόλου) и в трета глава (112) пример от митологията (το μῆλον της Ἐριδος).

Дисертационният труд е в обем от 362 стр. и се състои от увод и 6 глави, които обхващат общия лингвистичен аспект на фразеологичните единици в българския и новогръцкия език, названията на животни и растения като част от фразеологията на двата езика, съпоставителен анализ на фраземите с тези названия, съпоставителен анализ на образните сравнения при горепосочените фраземи, съпоставителен анализ на паремите с интересуващите ни компоненти (зоо- и фито), съпоставителен анализ на клетвите, пожеланията и благословиите със същите компоненти. Съдържа приложение (230-347) с азбучен показател на фраземите в българския език с компонентите зоо- и фито-компонент, както и фраземите в гръцкия език със същите компоненти. Справката за използваната литература обхваща 165 източника на български, гръцки, руски и английски езикр 17 лексикографски източника, както и електронни източници.

В Увода на представения труд се обръща внимание на актуалността на проблематиката поради липса на цялостен съпоставителен анализ в изследваната сфера, както и на устойчивостта и фреквентността на избраните компоненти. Подчертава се, че обект на изследването са лексикографски регистрираните фразеологизми с компонентите зоо- и фито-, както и синхронният характер на изследването върху общо 4738 фразеологични единици, от които 3811 в българския език и 927 в „новогръцкия език“ (8). Цитирани са лексикографските източници (9-10), от които се ексцерпирани фразеологичните единици.

Формулирана е основната цел и подцелите на изследването, както и основните методи на изследването. Поради подчертания по-горе вековен континуитет в развитието на гръцкия език бихме могли да добавим към компаративния анализ и наличието на диахронни препратки, без които е невъзможен какъвто и да е анализ на новогръцка тематика.

Цитирани са изследвания по въпросите на фразеологията в съпоставителен план, основно на автори на български език, както и някои гръцки автори (X. Симеонидис, М. Г. Мераклис). Формулирана е хипотезата на изследването за сходни стереотипни представи на носителите на двата езика при ФЕ със зоо- и фито компоненти поради сходствата във флората и фауната на териториите на двете езикови общности.

Първа глава (17-72) е посветена на „ФЕ в българския и новогръцкия език в общолингвистичен аспект“. Подчертава се връзката на фразеологията с лексикологията като дял от нея, както и със словообразуването и синтаксиса. Цитират се постановките на Шарл Бали, на редица руски автори, както и на български автори като Л. Андрейчин, К. Ничева, В. Кювлиева-Мишайкова и се стига до извода за липсата на единство при определението на понятието „ФЕ“ Формулира се работна дефиниция за фразеологизъм.

Цитират се класификациите на Л. Андрейчин, на Вл. Георгиев и Ив. Дуриданов, на К. Ничева, С. Спасова-Михайлова В. Кювлиева-Мишайкова,, Т. Бояджиев, Ст. Калдиева-Захариева. Разглежда се и класификацията на Х. Симеонидис.

Марияна Карталова обръща внимание на особеностите на значението на ФЕ и тяхната многозначност. Бих искала да поздравим докторантката за смелостта да се заеме с анализ и съпоставяне на фразеологизмите на българския и гръцкия език и особено с превода на новогръцките фразеологизми, които в повечето случаи се тълкуват чрез превода на съставките им, което се прилага и в приложението. Този начин на представяне на ФЕ е може би по-коректен, за да не се лута авторът в търсене на адекватния израз на другия език в случая на българския език, ако съществува такъв, тъй като е необходимо дълбоко познаване на българската фразеологична система. Доброто на съвременните гръцките тълковни речници при обясняването на устойчивите словосъчетания е привеждането на примери от ежедневно общуване, а не само от литературни произведения, каквато е по-честата практика при българските речници и тълкуването на фразеологизмите. Необходима е обаче по-голяма прецизност и търсене на контекст. Даденият пример на стр. 25 «βάζω χέρι» (арв.-пейоративно) е с 3 значения: 1. πιάνω μέρη του σώματος κάποιου με σκοπό να τον διεγείρω ή να ικανοποιηθώ εγώ σεξουαλικά: έβαλε χέρι στη γραμματέα του και καταδικάστηκε για σεξουαλική παρενόχληση. Συν. χουφτώνω. < пускам ръка. 2. επιπλήττω κάποιον για τη συμπεριφορά ή τις πράξεις του: το αφεντικό μας έβαλε χέρι για τα λάθη στη δουλειά Συν. τα ψέλνω, τα λέω ένα χεράκι δουλειά < добре ни ги наказва нещата, букв. изпя ни ги, добре ни нареди шефът 3. χρησιμοποιώ ή αλοκτώ κάτι (που δεν μου ανήκει) συνήθ. με πλάγιους τρόπους: έβαλαν χέρι στην πατρική περιουσία Συν. οικειοποιούμαι, σφετερίζομαι < свивам, присвоявам (имущество), узурпирам.

(При М. Карталова подредбата на значенията се различава от тази в гръцките тълковни речници < 1. саморазправям се 2. вземам тайно 3. правя неприлични жестове)

Естествено, не е лесно да се намери адекватното решение, отново припомням, че е необходимо да се търси подходящ контекст или справки с различни носители на езика, напр. стр. 71: Κουκουβάγια το κουκουβαγιάπουλο < М.К. Всяка кукумявка своето пиле хвали (счита се за по-добро). На български език съществува ФЕ „Нашето гардже (е) най-хубаво”.

Разгледана е степента на мотивираност на значението на ФЕ, синонимията, антонимията, омонимията и паронимията във фразеологичните системи със съответните препратки към автори, анализирани явленията. Обърнато е внимание на пътищата за възникване на фразеологизмите и свързаната с тях експресивност. Като обект на ФЕ животните и растенията са сред най-често срещаните компоненти в българската и в новогръцката фразеологични системи, т.е. растения и животни, разпространени в заобикалящата ни среда с естествено значителен превес на наименованията на животни, открояващи се най-ясно при образните сравнения (книжен плъх, нощна птица). Докторантката определя ФЕ с компонент название на растение като експресивни, символизиращи красота, издръжливост (роза, топола)л

Разгледани са ФЕ със зоо- и фито- компоненти в българския и новогръцкия език в тематични групи, често преведени буквално (67) <αγοράζω γουρούνι στο σακκ(κ)ί- купувам свиня в чувал-екв. Купувам агне в чувал /поговорка-агне в чувал не се купува < (новогр.) купувам на сляпо, на доверие.

Втора глава (73-103) „Названията на животни и растения като част от фразеологичната система на българския и новогръцкия език” обръща внимание на фреквентността на ФЕ със зоо- и фито- компоненти. Общ брой ексцерпирани ФЕ 4738, от които 3811 ФЕ в БЕ – 2986 ФЕ със зоо- компонент и 825 ФЕ с фито-компонент. В новогръцкия език са изследвани 927 лексикографски регистрирани ФЕ, от които 668 със зоо- компонент и 259 ФЕ с фито- компонент. Интересно е наблюдението, че към изследваните ФЕ се числят и такива, които назовават не цяло животно и растение, а част от него., напр. треперя като лист < Στ.Π. ελλ. Τρέμω σαν (το) ψάρι , βγαίνω στο κλαρί- букв. излизам на клона, намирам се в нелегалност, отивам в гората като въстаник, за жена-започва да проституира, в БЕ < хващам гората.

Във втора глава се разглежда и структурата на ФЕ като еднолексемни, като словосъчетание и със структура на изречение. Обръща се внимание на зоо-компонента като част от фразеологичните системи на българския и новогръцкия език с естествен превес на ФЕ с този компонент, логична последица от непосредствените наблюдения на човека върху заобикалящия го животински свят, представени на графика, общо 2986 - образни сравнения с най-голямо участие (1672 бр.), паремии (378), фраземи (843), клетви, благопожелания, благословии (93). Съответно налична е и графиката на новогръцките ФЕ със зоо-компонент от общо 927 с по-малък брой на образни сравнения, отколкото при българските ФЕ (149), с по-голям брой при паремиите (265) е при фраземите (247), минимален брой при клетви, благопожелания, благословии (7). Добре би било за по-голяма прегледност към всяка от графиките да се добави и общият брой разглеждани ФЕ съответно в българския и новогръцкия език. Във втора глава на представения за разглеждане труд се прави съпоставка на картината за света, отразена в езика чрез опозицията „човек-животно” с външни и вътрешни белези и се акцентира върху антропоцентричния характер на зоолексемните ФЕ в българския и новогръцкия език с превес на ФЕ с домашни животни, сред които изобилстват тези с „кучето”. Цитират се ФЕ, които са регистрирани само в новогръцки език като μαδημένο κολόπουλο за човек загубил пари на хазарт, в български обаче има сходен фразеологизъм с друго значение <проскубана кокошка – за неугледен вид обикн. на жена. Отбелязва се употребата в българските ФЕ на диалектна лексика, което е голяма пречка при разпознаването и възприемането им от не носителите на езика. Това, разбира се, се отнася до всички фразеологичните системи на всички развити езици, признак за тяхното безценно богатство. Интерес представляват таблиците с най-фреквентните ФЕ с названия на животни (85), както и таблицата на ФЕ с фито-компонент (97) като при ФЕ с фитокомпонент преобладават и в двата езика плодовете и зеленчуците, при общ превес в

целия брой от ФЕ със зоо- и фито- компонент на ФЕ със зоо- компонент, според докторантката те са три пъти повече.

Трета глава (104-136) „Съпоставителен анализ на фраземите със зоо- и фито- компонент в българския и новогръцкия език” разглежда фраземите, които според цитирани автори, са съчетания, „носещи ярко изразен национален характер”, „историята на народа, неговия бит и култура”(104). Би било целесъобразно да се добави етнокултурният аспект на съпоставителния анализ, каквито препратки има към националните характеристики, за да се открият разликите в аспектите, тъй като всъщност съпоставяне има и във втора глава на настоящия труд. Тук (104) отново срещаме ФЕ <αγοράζω γουρούνι στο σακκ(κ)ί- купувам свиня в чувал-екв. Купувам агне в чувал /БЕ-поговорка-агне в чувал не се купува < (новогр.) купувам на сяпо, на доверие. Цитират се теоретични постановки, при които се прави разграничение на фраземите като същински фразеологизми и се изтъква липсата на единство при разграничаването на фраземите от фразеологичните единици (Ш. Бали, Ю. Д. Апресян). Разглеждат се постановките и на българските автори (Т. Бояджиев, В. Зидарова, В. Кювлиева-Мишайкова, Ст. Калдиева-Захаријева, К. Ничева). Анализират се примери на фраземи с названия на животни и растения в състава си, характеризиращи бедността, бездействието, сполуката, богатството, скъперничеството, глупостта и др. Интересни са препратките към плодовете със символично значение (крушата според Омир храна на боговете-стр 114), но на БЕ казваме „крушата не пада по-далече от дървото”, а в съвременния гръцки „το μήλο κάτω από τη μηλιά θα πέσει” (=ябълката под ябълковото дърво ще падне), докато в созополския гръцки диалект «το αχλάδι κάτω από την αχλαδιά.....» (=крушата под дървото ще падне).

Подчертава се сходството в структурата на фраземите и ФЕ-от един пълнозначен елемент, от два пълнозначни елемента, прилагателно и съществително, глагол и съществително име, поликомпонентни фраземи с глагол+прилагателно+съществително, глагол+съществително+предлог+съществително, глагол+предлог+съществително+предлог+съществително -приведени са сполучливи таблици с множество примери.

Четвърта глава (138-177) „Съпоставителен анализ на образните сравнения със зоо- и фито- компонент в българския и новогръцкия език” разглежда същността на образните сравнения и се привеждат теоретични постановки на автори като Б. Янев, Х. Симеонидис, Ал Анастасиади-Симеониди, В. Кювлиева-Мишайковар К. Ничева, Ст. Калдиева-Захаријева, В. М. Оголцевр Ал Ил Молотков. Разглежда се структурния характер на образните сравнения (ОС) и разграничаването им на четири типа. Противно на установеното твърдение, че не съществува възпроизводимост при ФЕ М. Карталова стига до интересния извод, че при анализа на използваните лексикографски източници „се наблюдава „разклащане” на компонентите в рамките на сравнението” (146) и с препратка към Б. Янев става дума за „загуба на устойчивост”. Разбира се, изтъква се експресивният характер на ОС, който се отнася почти до всички фразеологизми в малка или по-голяма степен. При съпоставителния анализ на ОС със зоо-компомен се отбелязва, че в

фразеологичните фондове на двата езика влизат твърде разнообразни „зоопредставители” - в БЕ домашни и диви животни, птици, насекоми, влечуги и земноводни, морски обитатели (различните видове риби с техните названия при гърците - с наблюдението, че котката присъства по-осезаемо в новогръцките ОС «είμαι ελτάψυχος σαν γάτα» (М.К. Издръжлив съм като котка) «ελτάψυχη γάτα είναι η γυναίκα» (Ст. П. =жената е като котката със седем души, за издръжлив физически и психически). Заслужава де се отбележи констатацията, че „В 85% от ОС в изследваните езици се наблюдава съвпадение в семантично отношение и в асоциациите” при българите и гърците. Сходни са наблюденията и при ОС с фито-компонент с представите за хубост, красота, нежност, висок-нисък, ум-глупав и т. н. Дисертантката разглежда и морфологичната характеристика на компонентите в ОС. Приведени са таблици в съпоставителен план.

Пета глава (177-206, „Съпоставителен анализ на паремииите със зоо- и фито-компонент в българския и новогръцкия език” отбелязва, че пословиците и поговорките са добре проучени и в двата езика. Независимо от съществуващите противоречия за това дали тези народни мъдрости се числят или не към фразеологията, те се разглеждат от лексиколозите и в частност от фразеолозите поради количественото им присъствие в живата реч на всеки народ и по-конкретно на нашите два съседни народа, разглеждайки фразеологията в тесен смисъл с принадлежащите към нея същински фразеологизми и в широк смисъл, причислявайки към нея пословиците и поговорките, дори и сентенциите. Цитират се автори (Г. Мераклис, Н. Икономов), според които пословиците и поговорките показват комплексния характер на взаимоотношенията между балканските народи и големите духовни и културни връзки между тях. Настоящата работа не си поставя за цел разграничаването между пословиците и поговорките, а ярката образност и етнокултурният аспект при паремииите със зоо- и фито-компонент. Според докторантката, както при ФЕ, така и при паремииите значителен превес показват паремииите със зоо-компонент. Сходни наблюдения бяха отбелязани и при същинските ФЕ с този компонент.

Прави се опит да се дефинират понятията „пословица” и „поговорка” на базата на становища на редица автори от Владимир Дал (1853) до В. Желепов (1996) и Р. Петрова (2013) с ясната формулировка на К. Ничева (1987) за пословицата като синтактически завършено изречение /съждение и поговорката в повечето случаи като незавършено изречение (от игла до конец). Бих казала, че тази подробна теоретична трактовка излиза от границите на настоящата разработка и би могла да бъде по-кратка, тъй като спорът се води от обособяването на фразеологията и трудно може да се разреши. Същото се отнася и до източниците на паремииите в българския език (Братя Миладинови, Георги С. Раковски). Гръцките източници са по-нови (Г. Мераклис-1995, Ф. Госкас-1987), към които са включени и някои речници с византийски и книжовни изрази. Бих предложила тази теоретична справка да предхожда конкретния анализ.

Както и при анализиранияте в първите глави ФЕ, така и при паремииите иронията, експресивността и оценъчният характер отличават разглеждания корпус.

Шеста глава (207-221), „Съпоставителен анализ на клетвите, пожеланията и лблагословиите със зоо- и фито- компонент в българския и новогръцкия език” разглежда емоционалния и експресивен характер на човешкото желание за добро или зло. Интересна е констатацията, че библията се счита за един от първите източници, регистрирали клетвите като ориентирани към концепта зло, а благословиите – към концепта добро, при които метафората има образен характер. Можем да предположим, че аналогичните езикови единици в българския език са калки от библейския гръцки език.

Заключението (221-229) извежда резултатите и обобщава изводите от направените анализи-за фразеологията като „изключително богата и етноспецифична лингвистична дисциплина”.

Като във всеки съпоставителен анализ особено ценни са приложенията както като справочници при следващи изследвания, така и при преподаване на новогръцки език. (230-347).

Използваната литература, както вече бе отбелязано, включва 165 източника на български, гръцки, руски и английски език и 17 лексикографски, както и електронни източници.

Приложените 8 публикации са свързани с анализа на представения дисертационния труд и показват трайния интерес на докторантката към избраната тема. Една от публикациите е в съавторство в том с доклади на международен конгрес в гр. Патра-Гърция.

Авторефератът е изготвен съгласно съответните изисквания, направени са изводи, които имат приносен характер относно фразеологичните системи на двата балкански езика (българския и новогръцкия). Открояват се двете най-характерни черти на ФЕ-емоционалността и пейоративността, сходствата в представите на двата народа, изразени чрез образите във ФЕ при зоо- и фито- компоненти с превес на ФЕ със зоо-компоненти като съставни части на устойчивите словосъчетания. Онагледяването на изводите е особено сполучливо чрез цветни графики и диаграми.

Дисертационният труд съдържа сериозни научни и научно-приложни резултати, поради което бих препоръчала неговото публикуване. Докторантката притежава задълбочени теоретични и професионални познания, умения за анализ, за което ѝ помага и практиката ѝ като преподавател по новогръцки език.

Въз основа на гореизложеното убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Марияна Асенова Карталова в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Общо и сравнително езикознание.

09.07.2016
Пловдив

Рецензент:.....
проф. д-р Стойна Вълчева Пороманска